

BOGUSŁAWA BARAN-ZGŁOBICKA

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

MOŻLIWOŚCI ROZWOJU FUNKCJI UZDROWISKOWEJ NA OBSZARACH WIEJSKICH POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ POLSKI

Abstract: Possibilities for the Development of the Health Resort Function in the Rural Areas in South-Eastern Poland. The socio-economic problems in Poland's rural areas necessitate a search for new directions of development. In environmentally valuable areas, local governments expect increased revenues from tourism, including health resort or spa tourism. The study focused on 17 rural districts located in South-Eastern Poland and having health resort assets: mineral water resources and climate with therapeutic properties. The strengths and weaknesses of three rural, health resort districts are presented. The study also describes areas that can potentially develop the health resort function and identifies their tourist potential: natural assets, tourist infrastructure and selected economic indicators. Planning documents related to the shaping of the health resort and tourist function are analysed. The rural district Dębica has the biggest chance for the establishment of a health resort. Latoszyn-Zdrój, a locality in the district, used to have such a function in the past and currently has the status of a health resort protection area along with all the documents required by law. The Wąwolnica district is protected against improper land development by the provisions of the local spatial development plan prepared for the health resort site located in Celejów. The planning protection is less strict in other areas. All the districts under study support actions aimed at the development of tourism, and invest in technical infrastructure.

Key words: Health resort assets, health resort tourism, rural areas.

Wstęp

Problemy społeczno-gospodarcze występujące na obszarach wiejskich przyczyniają się do poszukiwania nowych kierunków rozwoju. Rolnictwo w wielu przypadkach nie może być jedynym źródłem dochodów mieszkańców wsi. Na obszarach cennych przyrodniczo władze lokalne ukierunkowują swoje działania na rozwój turystyki, w tym turystyki uzdrowiskowej. Korzyści bezpośrednie płynące z istnienia funkcji uzdrowiskowej to przede wszystkim dochody w postaci podatków i opłat od

obiektów uzdrowiskowych oraz dotacji uzdrowiskowej i pewne uprzywilejowanie na rynku usług medycznych związane z gwarancją kontraktowania usług uzdrowiskowych z NFZ. Jednocześnie, obszary te objęte są prawną ochroną walorów uzdrowiskowych i przyrodniczych. Działalność uzdrowiskowa oraz związana z nią działalność handlowa i usługowa generuje także nowe miejsca pracy i dochody, przyczyniając się do wzrostu lokalnego popytu oraz zwiększenia przychodów podatkowych gminy z tytułu PIT.

W gminach uzdrowiskowych nad innymi funkcjami turystycznymi dominuje funkcja uzdrowiskowa. Jest to działalność gospodarcza skierowana na obsługę turystów uzdrowiskowych i kuracjuszy. Realizowanie funkcji uzdrowiskowej generuje także pewne problemy. Poważnym obciążeniem dla gminy jest utrzymanie infrastruktury uzdrowiskowej, w tym parku zdrojowego. Ponoszone koszty realizowanych inwestycji nie są zwykle w pełni rekompensowane opłatą uzdrowiskową. Nadmierna presja turystyczna często przynosi wzrost poziomu zanieczyszczenia środowiska [Szromek 2012].

Poziom rozwoju gospodarczego gmin uzdrowiskowych wynika przede wszystkim z zakresu realizacji funkcji turystycznej. Według Jankowskiej-Suwałskiej [2012] dochody własne gmin uzdrowiskowych zależą głównie od stopnia rozwoju turystyki indywidualnej. Występuje ścisły związek między liczbą turystów indywidualnych a liczbą kuracjuszy, chociaż w przypadku gmin wiejskich nie jest on tak istotny. Priorytetem dla władz gmin powinien być rozwój turystyki wypoczynkowej indywidualnej, mimo że nie jest to funkcja podstawowa.

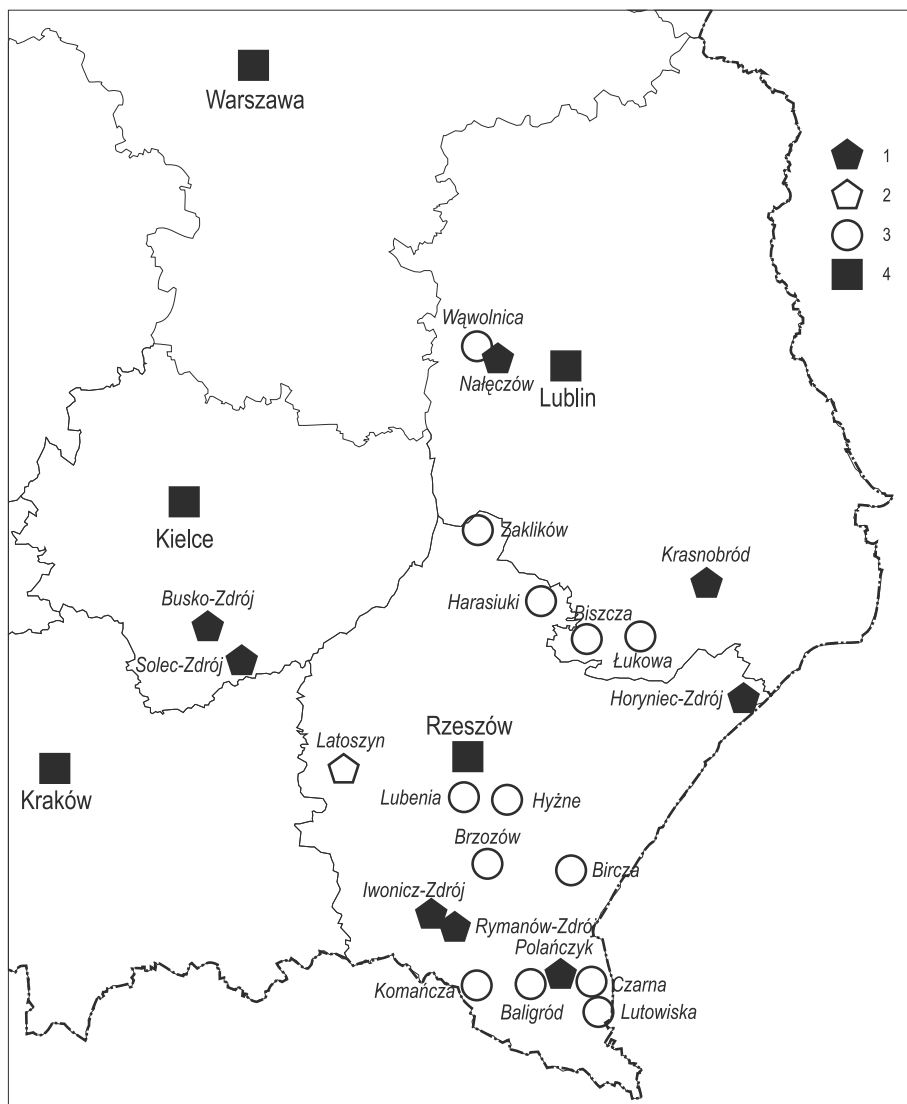
Przedmiotem badań było 17 gmin wiejskich położonych w południowo-wschodniej Polsce, posiadających walory uzdrowiskowe, przede wszystkim zasoby wód mineralnych i klimat o cechach leczniczych. Przedstawiono trzy wiejskie gminy z funkcjonującym leczeniem uzdrowiskowym. Scharakteryzowano również jednostki, które potencjalnie mogą rozwijać funkcję uzdrowiskową, opisano ich zasoby turystyczne, walory przyrodnicze, infrastrukturę turystyczną oraz wybrane wskaźniki ekonomiczne. Dokonano analizy dokumentów planistycznych w zakresie kształtowania funkcji uzdrowiskowej i turystycznej. Celem pracy jest ocena szans rozwoju funkcji uzdrowiskowej na obszarach wiejskich w południowo-wschodniej Polsce.

1. Gminy uzdrowiskowe w południowo-wschodniej Polsce

W południowo-wschodniej Polsce funkcjonuje osiem gmin uzdrowiskowych (ryc. 1, tab. 1), w tym trzy gminy wiejskie: w woj. podkarpackim – Horyniec Zdrój i Solina z uzdrowiskiem Polańczyk oraz w woj. świętokrzyskim – Solec Zdrój.

Wśród gmin uzdrowiskowych dobrze rozwiniętych turystycznie, z wysokim poziomem zagospodarowania turystycznego i z największym ruchem turystów indywidualnych, znalazł się Polańczyk. Jednocześnie, w uzdrowiskach Solec-Zdrój i Horyniec-Zdrój wskaźnik wykorzystania pojemności noclegowej obiektów uzdrowiskowych jest

bardzo niski [Jankowska-Suwalska 2012]. Kruczek [2012] podkreśla, że uzdrowiska karpackie bardzo dobrze łączą funkcję uzdrowską z rozwojem różnych form turystyki, dlatego są atrakcyjnymi, wielofunkcyjnymi ośrodkami turystycznymi. W większości przypadków rozwój funkcji turystycznej związany jest z występowaniem zróżnicowanych, cennych zasobów i walorów przyrodniczych oraz kulturowych (tab. 1).

Ryc. 1. Uzdrowiska i gminy potencjalnie uzdrowskowe w południo-wschodniej Polsce
 Objasnienia: 1) uzdrowsko, 2) obszar ochrony uzdrowskowej, 3) gmina potencjalnie uzdrowskowa,
 4) miasto wojewódzkie.

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 1

Obszary chronione w analizowanych gminach uzdrowiskowych

Gmina	Obszary chronione (bez Natury 2000)	Rezerваты przyrody	Parki krajobrazowe	Obszary chronionego krajobrazu	Stanowiska dokumentacyjne	Użytki ekologiczne	Pomniki przyrody
	udział w powierzchni gminy (%)						(szt)
Województwo lubelskie							
Krasnobród (m-w)	48,9	1,6	48,9	-	< 0,1	0,4	10
Nalęczów (m-w)	0,2	-	0,2	-	-	-	17
Województwo podkarpackie							
Horyniec-Zdrój (w)	100,0	0,4	67,8	32,2	< 0,1	0,1	16
Iwonicz-Zdrój (m-w)	84,5	-	-	84,5	-	-	8
Rymanów/Rymanów-Zdrój (m-w)	69,3	-	-	69,3	-	-	7
Solina/Polańczyk (w)	100,0	2,0	23,1	76,9	-	-	8
Województwo podkarpackie							
Busko-Zdrój (m-w)	96,2	< 0,1	28,0	68,1	< 0,1	< 0,1	8
Solec-Zdrój (w)	97,1	-	6,1	91,0	-	0,2	2

(m-w) gmina miejsko-wiejska, (w) gmina wiejska (tab. 1-6).

Źródło: [Bank Danych Lokalnych GUS 2013] (tab. 1-4).

Gminy uzdrowiskowe południowo-wschodniej Polski reprezentują różny poziom zaopatrzenia w infrastrukturę techniczną, tak istotną dla ochrony walorów uzdrowiskowych, a wysokim walorom przyrodniczym nie zawsze towarzyszy odpowiednia baza turystyczna (tab. 2). Najwięcej turystycznych obiektów noclegowych znajduje się w gminie Solina (uzdrowisko Polańczyk), najmniej w gminie Solec-Zdrój. W przypadku niektórych jednostek bardzo niepokoi mały udział mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej, co może przyczyniać się do wzrostu zanieczyszczenia wód. Jednocześnie brak dostępu do sieci gazowej, nawet gdyby istniały odpowiednie instrumenty wsparcia finansowego, uniemożliwi korzystanie z tego źródła przy ogrzewaniu budynków, które zmniejszyłoby zanieczyszczenie powietrza atmosferycznego. Również sytuacja gospodarcza gmin uzdrowiskowych jest bardzo zróżnicowana (tab. 3). Najwyższy udział dochodu własnego w dochodach gminy ma Solina. Jednocześnie posiada najwyższy udział bezrobotnych zarejestrowanych, co może być wynikiem braku odpowiedniego wykształcenia i przygotowania zawodowego mieszkańców gminy do obsługi kuracjuszy i turystów. W sekcji zakwaterowanie i usługi gastronomiczne

Wybrane cechy analizowanych gmin uzdrowiskowych

Gmina	Powierzchnia (ha)	Gęstość zaludnienia (os/km ²)	Lesistość (%)	Ludność korzystająca z sieci wodociągowej (%)	Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej (%)	Ludność korzystająca z sieci gazowej (%)	Turystyczne obiekty noclegowe (ob.)	Miejsca noclegowe	
								ogółem (mśc)	caloroczne (mśc)
Województwo lubelskie									
Krasnobród (m-w)	12 689	57	53,5	84,9	27,8	26,9	17	876	374
Nalęczów (m-w)	6 294	146	7,0	87,3	42,8	59,2	10	1 516	1 516
Województwo podkarpackie									
Horyniec-Zdrój (w)	20 310	24	57,7	73,2	55,8	0,3	6	450	407
Iwonicz-Zdrój (m-w)	4 550	240	20,6	41,6	69,3	95,0	16	1 346	1 182
Rymanów/ Rymanów-Zdrój (m-w)	16 663	94	36,4	40,4	67,4	94,9	19	1 079	955
Solina/ Polańczyk (w)	18 452	29	55,8	82,2	51,7	8,8	58	4 413	3 276
Województwo świętokrzyskie									
Busko-Zdrój (m-w)	23 550	140	12,3	85,0	58,5	51,7	16	1 697	1 678
Solec-Zdrój (w)	8 504	60	10,3	91,5	39,1	41,9	7	498	488

najwięcej jednostek zostało zarejestrowanych w gminie Solina, najmniej w gminach: Solec-Zdrój i Horyniec-Zdrój. Na podkreślenie zasługuje duży udział wydatków majątkowych inwestycyjnych w budżecie gminy Solec-Zdrój.

W Horyńcu-Zdroju bazę uzdrowiskową tworzą zakłady należące do „Uzdrowiska Horyniec” Sp. z o.o., obejmujące Sanatorium uzdrowiskowe, złożone z trzech obiektów „Dom Zdrojowy”, „Jawor”, „Modrzew” (165 łóżek) i Przychodnię uzdrowiskową oraz zakłady należące do innych podmiotów: Sanatorium uzdrowiskowe „Centrum Rehabilitacji Rolników KRUS” (250 łóżek) i Sanatorium uzdrowiskowe „Bajka” (120 łóżek). W Polańczyku znajdują się sanatoria uzdrowiskowe: Sanatorium „Dedal” (140 łóżek), Sanatorium „Solinka”, Fundacja „Pomoc” (180 łóżek), Sanatorium „Plon” – Spółka z o.o. (160 łóżek), Sanatorium „Amer-Pol” z zakładem przyrodolecznictwem (180 łóżek), Sanatorium „Atrium” (180 łóżek). Solec-Zdrój posiada obiekty uzdrowiskowe: Sanatorium uzdrowiskowe „Jasna” (79 łóżek), Sanatorium „Świt” (94 łóżek) i Zakład przyrodolecznictwa „Łazienki” oraz Centrum Rehabilitacji „Malinowy Zdrój” (195 łóżek) [dane Ministerstwa Zdrowia, www.mz.gov.pl].

Tabela 3

Wybrane wskaźniki ekonomiczne analizowanych gmin uzdrowiskowych

Gmina	Dochody gminy na 1 mieszkańca (zł)	Dochody własne w dochodach gminy (%)		Wydatki majątkowe inwestycyjne w budżecie gminy (%)	Podmioty gospodarki narodowej (jed. gosp.)				Udział bezrobotnych zarejestrowanych (%)
		ogółem	w tym udział wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych		ogółem	w tym:			
						rolnictwo	przemysł	zakwaterowanie i usługi gastronomiczne	
Województwo lubelskie									
Krasnobród (m-w)	3 525	19,9	31,9	31,9	484	27	59	58	12,1
Nalęczów (m-w)	3 889	30,2	30,3	30,3	868	15	68	50	8,4
Województwo podkarpackie									
Horyniec-Zdrój (w)	3 532	33,2	22,5	18,6	249	13	18	10	11,7
Iwonicz-Zdrój (m-w)	2 933	28,6	36,8	9,4	795	15	78	45	9,9
Rymanów/ Rymanów-Zdrój (m-w)	2 811	29,7	36,4	20,8	1 162	64	106	46	8,4
Solina/ Polańczyk (w)	4 919	72,7	7,7	30,2	635	61	28	229	17,5
Województwo świętokrzyskie									
Busko-Zdrój (m-w)	2 654	53,3	38,0	17,8	3 317	29	214	147	8,0
Solec-Zdrój (w)	5 949	22,3	18,9	45,9	298	10	34	17	6,5

2. Nowe obszary uzdrowiskowe w południowo-wschodniej Polsce

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego [2002] wskazuje do rozwoju funkcji uzdrowiskowej trzy nowe gminy: Biszczka, Łukowa i Wąwolnica. Natomiast *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego* [2002] lokalizuje aż dwanaście nowych obszarów w gminach: Baligród, Bircza, Brzozów, Czarna, Dębica, Harasiuki, Hyżne, Komańcza, Lubenia, Lutowiska i Zaklików (ryc. 1, tab. 4) oraz w Rymanowie (poszerzenie istniejącej strefy uzdrowiskowej).

Gminy z potencjałem uzdrowiskowym reprezentują różne walory środowiska przyrodniczego (tab. 4). Największy udział obszarów chronionych mają jednostki położone na południowym wschodzie woj. podkarpackiego. Występują tam najcenniejsze

Tabela 4

Obszary chronione w gminach potencjalnie uzdrowiskowych

Gmina	Obszary chronione (bez Natury 2000)	Parki narodowe	Rezerwy przyrody	Parki krajobrazowe	Obszary chronionego krajobrazu	Stanowiska dokumentacyjne	Użytki ekologiczne	Zespoły przyrodniczo- krajobrazowe	Pomniki przyrody
	udział w powierzchni gminy (%)								(szt)
Województwo lubelskie									
Biszcza (w)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Łukowa (w)	53,3	-	-	53,3	-	-	-	-	1
Wąwolnica (w)	46,9	-	-	46,9	-	-	-	-	11
Województwo podkarpackie									
Baligród (w)	99,9	-	0,2	57,4	42,5	-	-	-	1
Bircza (w)	100,0	-	1,3	65,2	34,8	0,1	0,25	-	33
Brzozów (m-w)	29,9	-	-	-	29,9	-	-	-	11
Czarna (w)	99,9	0,8	1,6	26,7	72,4	-	1,10	-	5
Dębica (w)	-	-	-	-	-	-	-	-	7
Harasiuki (w)	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Hyżne (w)	95,0	-	-	-	95,0	-	-	-	4
Komańcza (w)	99,9	-	5,2	50,6	49,3	-	-	-	10
Lubenia (w)	24,5	-	-	-	24,5	-	-	-	-
Lutowiska (w)	100,0	48,3	0,8	46,1	5,6	-	0,70	0,4	59
Zaklików (w)	18,7	-	1,9	18,7	-	-	-	-	15

zasoby i elementy środowiska, objęte najwyższym reżimem ochronnym: Bieszczadzki Park Narodowy i liczne rezerwy przyrody. Rejon ten od lat jest miejscem intensywnego rozwoju turystyki, którą umożliwiała zróżnicowana baza turystyczna [Krupa, Wagner 2011]. Najwięcej turystycznych obiektów noclegowych znajduje się w gminach Lutowiska, Czarna i Baligród, ale wśród analizowanych są jednostki, które na swoim obszarze nie mają ani jednego: Biszcza, Wąwolnica, Bircza i Zaklików (tab. 5).

Niektóre gminy nie posiadają pełnego wyposażenia w infrastrukturę techniczną (tab. 5), szczególnie w zakresie sieci kanalizacyjnej i gazowej. Bardzo zróżnicowana jest też sytuacja gospodarcza tych jednostek (tab. 6). Najwyższy udział dochodu własnego w dochodach ma gmina Lutowiska. Jednocześnie wykazuje najwyższy udział bezrobotnych zarejestrowanych. Podobna sytuacja występuje w pozostałych gminach położonych w powiatach bieszczadzkim i leskim. Wydatki majątkowe inwestycyjne największy udział mają w budżetach gmin: Baligród i Lubenia, najmniejszy w gminie

Komańcza. Najwięcej podmiotów gospodarczych w sekcji zakwaterowanie i usługi gastronomiczne zostało zarejestrowanych w gminach: Lutowska i Komańcza.

Gminy wskazane w planach zagospodarowania przestrzennego województw do rozwoju funkcji uzdrowiskowej w różnym stopniu zaangażowały się w ustanowienie formalnego statusu. Najbardziej zaawansowane prace prowadzi gmina wiejska Dębica nad reaktywowaniem uzdrowiska w Latoszynie, które zostało zniszczone w czasie II wojny światowej. Miejscowość Latoszyn posiada już status obszaru ochrony uzdrowiskowej. Opracowany został komplet dokumentów planistycznych. *Operat uzdrowiskowy obszaru ochrony uzdrowiskowej dla miejscowości Latoszyn* [2008] dokumentuje, na podstawie odpowiednich świadectw, występowanie złóż surowców leczniczych (mineralna woda lecznicza siarczanowo-wapniowa) i właściwości leczniczych klimatu oraz wyznacza przebieg granic stref ochronnych wraz z ograniczeniami zagospodarowania

Tabela 5

Wybrane cechy gmin potencjalnie uzdrowiskowych

Gmina	Powierzchnia (ha)	Gęstość zaludnienia (os/km ²)	Lesistość (%)	Ludność korzystająca z sieci wodociągowej (%)	Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej (%)	Ludność korzystająca z sieci gazowej (%)	Turystyczne obiekty noclegowe (ob.)	Miejsca noclegowe	
								ogółem (msc)	całoroczne (msc)
Województwo lubelskie									
Biszczka	10 631	36	30,3	92,1	47,5	0,0	0	0	0
Łukowa	14 872	29	48,3	93,2	57,7	0,1	1	27	27
Wąwolnica	6 285	77	13,9	72,0	20,7	43,6	0	0	0
Województwo podkarpackie									
Baligród	15 823	20	68,5	51,8	32,7	5,4	7	445	434
Bircza	25 405	26	60,9	12,9	21,3	4,5	0	0	0
Brzozów	10 307	259	25,6	22,8	51,7	93,8	5	274	274
Czarna	18 477	13	61,9	41,1	22,1	4,8	12	511	178
Dębica (w)	13 790	182	29,0	76,7	61,1	79,0	2	120	80
Harasiuki	16 817	37	51,7	95,1	9,5	4,8	1	130	0
Hyżne	5 126	136	25,1	36,4	23,3	59,5	1	16	16
Komańcza	45 493	11	71,9	42,7	53,3	0,1	3	175	105
Lubenia	5 491	119	27,5	0,4	58,5	39,5	2	166	166
Lutowiska	47 363	4	81,5	61,7	56,3	0,0	17	820	496
Zaklików	20 213	43	63,5	74,6	45,1	22,6	0	0	0

Źródło: [Bank Danych Lokalnych GUS 2012] (tab. 5, 6).

przestrzennego. Uchwalono *Statut Obszaru Ochrony Uzdrawiskowej Latoszyn* [2011]. *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP)* [2014] wraz rysunkiem planu w skali 1:2000 obejmuje powierzchnię 100,14 ha. Teren ten jest przeznaczony pod lokalizację głównego ośrodka lecznictwa uzdrowiskowego. Plan reguluje m.in. zasady kształtowania zabudowy i wskaźniki zagospodarowania dla terenów usług uzdrowiskowych. Pierwszym etapem prac ma być budowa sanatorium i zakładu przyrodoleczniczego z przychodniami uzdrowiskowymi, basenem rekreacyjnym, częścią spa z miejscami pobytu dziennego i pokojami dla kuracjuszy na ok. 110-200 łóżek.

Biszczka, gmina położona w powiecie biłgorajskim, planuje uruchomienie kolejnego uzdrowiska w woj. lubelskim. Podstawowym surowcem leczniczym mają być

Tabela 6

Wybrane wskaźniki ekonomiczne gmin potencjalnie uzdrowiskowych

Gmina	Dochody gminy na 1 mieszkańca (zł)	Dochody własne w dochodach gminy (%)		Wydatki majątkowe inwestycyjne w budżecie gminy (%)	Podmioty gospodarki narodowej (jed. gosp.)				Udział bezrobotnych zarejestrowanych (%)
		ogółem	w tym udział wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych		ogółem	w tym:			
						rolnictwo	przemysł	zakwaterowanie i usługi gastronomiczne	
Województwo lubelskie									
Biszczka (w)	3 192	19,0	27,0	14,0	234	27	18	2	7,9
Łukowa (w)	2 916	26,4	29,1	21,9	244	20	39	2	4,3
Wąwolnica (w)	2 776	29,0	27,5	17,5	287	2	30	14	9,8
Województwo podkarpackie									
Baligród (w)	4 363	35,6	14,5	31,4	310	95	28	19	14,2
Bircza (w)	3 940	20,4	22,5	15,8	349	53	30	10	15,3
Brzozów (m-w)	2 847	35,2	37,4	11,0	1 669	36	156	28	16,8
Czarna (w)	2 902	32,4	26,9	12,3	191	62	17	12	16,7
Dębica (w)	2 938	32,8	38,2	26,8	1 437	35	219	25	9,9
Harasiuki (w)	3 139	15,0	37,2	3,5	255	10	21	4	17,0
Hyżne (w)	2 786	22,7	34,8	14,6	314	4	45	4	8,5
Komańcza (w)	2 892	38,8	25,1	10,0	328	92	20	33	10,1
Lubenia (w)	2 781	23,4	46,2	39,1	293	6	30	8	12,1
Lutowiska (w)	4 557	40,4	18,0	16,4	334	140	21	39	18,3
Zaklików (w)	2 759	30,4	31,2	16,6	468	23	74	12	13,0

wody solankowe (chlorkowo-sodowe, zawierające m.in. brom, jod i magnez). *MPZP* [2011] wskazuje w miejscowości Wólka Biska obszar o powierzchni ok. 40 ha przeznaczony pod lokalizację obiektów lecznictwa uzdrowiskowego. Gmina bierze udział w projekcie *Rozwój współpracy w dziedzinie turystyki uzdrowiskowo-sanatoryjnej na pograniczu polsko-ukraińskim* finansowanym ze środków UE w ramach *Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2007-2013*, Priorytet 1. Wzrost konkurencyjności obszaru przygranicznego. Działanie 1.2. Rozwój turystyki (termin realizacji 2013-2015). W ramach projektu opracowana zostanie dokumentacja konieczna do uzyskania statusu obszaru ochrony uzdrowiskowej.

Gmina Łukowa, położona w powiecie biłgorajskim, jest typowym obszarem rolniczym. Teren o potencjalnych walorach uzdrowiskowych znajduje się w miejscowości Osuchy, gdzie odkryto złoża mineralizowanych wód (chlorkowo-sodowo-jodkowych). Poza wskazaniem położenia w *MPZP* [2003] z bardzo ogólnikowymi zapisami dalsze prace wstrzymano.

Gmina Wąwolnica, położona w powiecie puławskim, od lat w dokumentach planistycznych rezerwuje przestrzeń pod lokalizację lecznictwa uzdrowiskowego. Przygotowano zasady kształtowania zespołu uzdrowiskowego w Celejowie [Jamiołkowska 1997]. W *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wąwolnica (SUiKZP)* [2012] przedstawiono wskaźniki zagospodarowania obszaru projektowanego uzdrowiska. Do chwili formalnego otrzymania statusu uzdrowiska w Celejowie polityka przestrzenna powinna zapewnić ochronę obszaru dla potencjalnej funkcji uzdrowiskowej. Wyznaczony przebieg granic stref ochrony uzdrowiskowej ma zapewnić optymalną ochronę walorów uzdrowiskowych [Baran-Zgłobicka, Harasimiuk 2008]. Istniejące przepisy prawne [art. 33 ust. 1 *Ustawy* [2011] narzucają konieczność ograniczenia stref ochronnych do granic gminy, co w tym przypadku, ze względu na położenie Celejowa przy administracyjnej granicy gminy, jest praktycznie niemożliwe. Szczegółowo zasady kształtowania przestrzeni w obszarze projektowanego uzdrowiska reguluje *MPZP* [2008].

Gmina Zaklików, położona w powiecie stalowowolskim, chciałaby utworzyć uzdrowisko w miejscowości Lipa, gdzie rozpoznano wody mineralne o charakterze siarczkowym i siarczanowo-chlorkowo-wodorowęglanowo-wapiennym. *SUiKZP gminy Zaklików* [2013] wyznacza jedynie granicę strefy ochrony uzdrowiskowej „C”.

Gmina Harasiuki, położona w powiecie niżańskim, nie aktywizuje działań w zakresie formalnego udokumentowania walorów uzdrowiskowych. *SUiKZP gminy Harasiuki* [2001] postuluje jedynie potrzebę ochrony przed zagospodarowaniem, stanowiącym potencjalne zagrożenie pogorszenia warunków środowiska przyrodniczego, obszarów o predyspozycjach dla rozwoju lecznictwa uzdrowiskowego (warunki mikroklimatyczne) w rejonie Sierakowa, Derylaków i Harasiuk.

Gmina Lubenia, położona w powiecie rzeszowskim, posiada złoża wód solankowych w miejscowości Sołonka. *SUiKZP gminy Lubenia* [2007] wskazuje dla obszaru występowania wód mineralnych opracowanie planu miejscowego. Gmina

Hyżne, druga z potencjalnymi walorami uzdrowiskowymi z powiatu rzeszowskiego, nie podejmuje działań w kierunku rozwoju lecznictwa uzdrowiskowego. Posiada *SUiKZP* z 2001 r., kiedy nie było jeszcze obowiązujących obecnie przepisów prawnych dotyczących uwarunkowań i procedury tworzenia uzdrowisk.

Gmina Bircza, położona w powiecie przemyskim, cechuje się wysokimi walorami przyrodniczymi. Według *SUiKZP gminy Bircza* [2011] jednym z najważniejszych działań w rozwoju społeczno-gospodarczym ma być stworzenie warunków do uruchomienia lecznictwa uzdrowiskowego. Na terenach usług obsługi ruchu turystycznego, ustala następujące kierunki działań: rozwój zabudowy mieszkaniowej z ukierunkowaniem rekreacyjno-wypoczynkowym oraz obsługi uzdrowiska, uzbrojenie terenu w urządzenia infrastruktury technicznej, zabezpieczające środowisko przed zanieczyszczeniem. Przedstawiono również lokalizację obszaru lecznictwa uzdrowiskowego i ustalono zasady zagospodarowania koordynujące działalność inwestycyjną na potrzeby utworzenia i funkcjonowania uzdrowiska w sposób zapewniający zachowanie walorów środowiska. *Uchwałą nr XVII/18/04 Rady Gminy Bircza* z 9 czerwca 2004 r. ustalono *MPZP* dla obszaru o powierzchni ok. 15 ha z przeznaczeniem pod organizację usług związanych z rozwojem lecznictwa i rehabilitacji oraz zaplecza tych usług.

Gmina miejsko-wiejska Brzozów, położona w powiecie brzozowskim, posiadała już w przeszłości obiekt uzdrowiskowy. W dwudziestoleciu międzywojennym XX w. został wybudowany kompleks z domem zdrojowym, basenem i kortem tenisowym. Wyniki badań chemicznych wód w Brzozowie-Lesie i w Przysietnicy-Willa dokumentują, że wody te są nisko mineralizowane, wodorotlenkowo-wapniowe. Stąd pomysł przywrócenia funkcji rekreacyjno-uzdrowiskowej, w tym wyznaczenie terenów przeznaczonych pod budownictwo pensjonatowe i uzdrowiskowe w dzielnicy Brzozów-Podlesie w kierunku Zmiennicy. *SUiKZP gminy Brzozów* [2001] wskazuje do opracowania planów miejscowych obszary przeznaczone pod projektowane usługi uzdrowiskowe i rekreacyjne: w pobliżu leśniczówki położonej w lesie przy drodze Brzozów – Zmiennica, w pobliżu dawnego „zdroju” w Starej Wsi i w Przysietnicy (na granicy z Brzozowem).

W gminie Czarna, w powiecie bieszczadzkim, miejscowość Czarna ma być ośrodkiem wyspecjalizowanej funkcji obsługi lecznictwa sanatoryjnego, w związku z występowaniem wód mineralnych. *SUiKZP gminy Czarna* [2001] wyznacza strefę „A” i „B” ochrony uzdrowiskowej oraz granicę terenów budowlanych w strefie uzdrowiska. Projektowany jest również Park Krajobrazowy „Czarna Zdrój”. Obecnie trwają prace nad opracowywaniem zmiany *Studium*.

Gmina Lutowiska, położona w powiecie bieszczadzkim, posiada potencjał do rozwoju turystyki i rekreacji oraz funkcji uzdrowiskowej. *SUiKZP gminy Lutowiska* [2013] zgodnie z wytyczonymi kierunkami przekształceń w strukturze funkcjonalno-przestrzennej proponuje powstanie i rozwój lecznictwa uzdrowiskowego. Miejscowość Lutowiska w strukturze sieci osadniczej ma pełnić funkcje usługowo-administracyjne, turystyczne i uzdrowiskowe.

Gmina Baligród, położona w powiecie leskim, wstępnie lokalizuje bazę uzdrowiskową w miejscowościach Rabe i Huczvice. W *SUiKZP gminy Baligród* [2002] w sferze polityki przestrzennej wyznaczono funkcję ochroną, obejmującą obszary najwyższej i wysokiej ochrony wód podziemnych, obszary lasów i dolin rzecznych, obszary ochrony uzdrowiskowej dla projektowanego uzdrowiska „Rabe”, źródła wód mineralnych i obszary zalegania wód mineralnych.

Gmina Komańcza, położona w powiecie sanockim, przeznaczona do rozwoju funkcji uzdrowiskowej miejscowość Jawornik. *SUiKZP gminy Komańcza* [2012] wskazuje na możliwość wykorzystania w lecznictwie uzdrowiskowym występujących tutaj źródeł wód mineralnych (wodoro-węglanowo-siarczkowe). Głównymi funkcjami gminy powinny być turystyka, wypoczynek i rekreacja (w tym lecznictwo uzdrowiskowe) oraz ochrona zasobów i walorów środowiska naturalnego. *SUiKZP* podkreśla konieczność opracowania planu miejscowego dla kompleksu uzdrowiska, ale po uzyskaniu statutu. Na załączniku graficznym do studium zaznaczono jedynie obszary potencjalnego rozwoju form i usług lecznictwa uzdrowiskowego.

Podsumowanie

Nie każdy obszar o walorach uzdrowiskowych może w przyszłości stać się uzdrowiskiem. Małe miejscowości, położone w obszarach wiejskich muszą posiadać bardzo wysokie walory przyrodnicze i kulturowe lub leżeć w sąsiedztwie takich obszarów, mieć różnorodne walory uzdrowiskowe i bogatą infrastrukturę uzdrowiskową oraz bardzo dobry produkt turystyczny, żeby być ośrodkiem konkurencyjnym i przyciągać kuracjuszy oraz turystów. Szansą dla rozwoju małych, kameralnych ośrodków może być zaawansowana komercjalizacja istniejących już kurortów. Oprócz problemów ekonomicznych polskiego lecznictwa uzdrowiskowego, ważną kwestią jest położenie samego uzdrowiska i jego dostępność komunikacyjna. Najistotniejszym elementem atrakcyjności funkcjonujących uzdrowisk są zasoby kulturowe: historyczne założenia przestrzenne, charakterystyczny styl architektoniczny, stare parki zdrojowe, zabytkowe pijalnie, deptaki i inne obiekty zabytkowe, a tak pełnego dziedzictwa materialnego w tych nowych uzdrowiskach nie będzie.

Analiza walorów środowiskowych i sytuacji społeczno-gospodarczej oraz zapisów w dokumentach planistycznych gmin potencjalnie uzdrowiskowych pozwoliła na wyodrębnienie pewnych problemów:

1. Dla obszarów wskazanych do rozwoju funkcji uzdrowiskowej w wielu przypadkach nie ma miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które są prawnym gwarantem zabezpieczenia przestrzeni przed nieodpowiednim sposobem zagospodarowania.
2. W niektórych gminach istnieją jedynie *studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego* sporządzone przed opublikowaniem obowiązujących prze-

- pisów dotyczących lecznictwa uzdrowiskowego, które realnie nie mogą być podstawą właściwej polityki przestrzennej w zakresie rozwoju funkcji uzdrowiskowej.
3. Bardzo ważne dla turystyki, w tym uzdrowiskowej, jest położenie miejscowości; w przypadku woj. podkarpackiego gminy Baligród, Czarna, Komańcza, Lutowska i Zaklików to obszary o najniższej dostępności transportowej do ośrodka wojewódzkiego, co może stanowić pewne utrudnienie.
 4. Część gmin powinna w większym stopniu inwestować w pełniejsze wyposażenie w infrastrukturę techniczną, szczególnie w zakresie rozbudowy sieci kanalizacyjnej i gazowej oraz w rozwój bazy turystycznej.

Literatura

- Baran-Zgłobicka B., Harasimiuk M., 2008, *Uwarunkowania środowiskowe lokalizacji uzdrowiska w Celejowie w gminie Wąwolnica*. Zakład Geologii UMCS, Lublin.
- Jamiołkowska J., 1997, *Kompleksowy program aktywizacji i rozwoju gminy leżącej w obszarze chronionym na przykładzie gminy Wąwolnica w woj. lubelskim. Blok przestrzenny. Zasady kształtowania zespołu uzdrowiskowego Celejów*. TUP w Lublinie, Archiwum LUW, Lublin.
- Jankowska-Suwalska K., 2012, *Wielokryteriowa ocena gmin uzdrowiskowych*, [w:] *Uzdrowiska i ich funkcja turystyczno-lecznicza*, A. R. Szromek (red.). Wyd. Proksenia, Kraków, s. 161-184.
- Kruczek Z., 2012, *Atrakcyjność turystyczna uzdrowisk karpaccich*, [w:] *Uzdrowiska i ich funkcja... op. cit.*, s. 59-71.
- Krupa J., Wagner W., 2011, *Potencjał infrastruktury turystycznej powiatów przygranicznych województwa podkarpackiego ze Słowacją*, [w:] *Turystyka wobec nowych zjawisk w gospodarce światowej*, E. Dziedzic (red.). Oficyna Wyd. SGH, Warszawa, s. 81-106.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Biszczka (zmiana planu)*, 2011, Uchwała nr IV/23/2011 Rady Gminy Biszczka z 14 lutego 2011 r., Biszczka.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Dębica, obszaru położonego w miejscowości Latoszyn, Projekt planu*, 2014, Warszawa.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Łukowa*, 2003, Uchwała nr IX/37/03 Rady Gminy Łukowa z 10 października 2003 r., Łukowa.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wąwolnica, obejmujący obszar „Celejów”, część I (zmiana planu)*, 2008, Uchwała nr XXI/103/08 Rady Gminy Wąwolnica z 14 lipca 2008 r., Wąwolnica.
- Operat uzdrowiskowy obszaru ochrony uzdrowiskowej dla miejscowości Latoszyn – gmina Dębica*, 2008, Firma „SECURITY”, Muszyna, UG, Dębica.
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego*, 2002, Biuro Planowania Przestrzennego, Lublin.
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego*, 2002, Zarząd Województwa Podkarpackiego, Rzeszów.
- Statut Obszaru Ochrony Uzdrowiskowej Latoszyn w gminie Dębica*, 2011, Załącznik do Uchwały nr IX/135/2011 Rady Gminy Dębica z 23 września 2011 r.

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Baligród*, 2002, Załącznik do uchwały nr XXXIII/223/2002 Rady Gminy w Baligrodzie z 7 października 2002 r., Krosno.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Bircza*, 2011, Załącznik do uchwały nr XX/75/2011 Rady gminy Bircza z 3 października 2011 r., Bircza.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Brzozów*, 2001, Załącznik do Uchwały nr XXIV/256/2001 Rady Miejskiej w Brzozowie z 26 kwietnia 2001 r., Brzozów.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Czarna*, 2001, Załącznik nr 1 do Uchwały nr XV/136/01 Rady Gminy w Czarnej z 24 kwietnia 2001 r., Czarna.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Harasiuki*, 2001, Załącznik nr 1 do Uchwały nr XXI/143/2001 Rady Gminy Harasiuki z 30.05.2001 r., Harasiuki.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Komańcza*, 2012, Tekst zmiany nr 1 studium, Załącznik do Uchwały nr XXXII/125/2012 Rady Gminy Komańcza z 21 listopada 2012 r., Rzeszów.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lubenia*, 2007, Jednolity tekst studium, Załącznik do Uchwały Rady Gminy Lubenia nr XVIII/35/2007 z 27 czerwca 2007 r., Lubenia.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lutowiska*, 2013, Załącznik do Uchwały nr XXVI/145/2013 Rady Gminy Lutowiska z 8 maja 2013 r. Warszawa.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wąwolnica*, 2012, Tekst jednolity, Załącznik do Uchwały nr XIX/108/12 Rady Gminy Wąwolnica z 30 października 2012 r., „Arkadia” Studio projektowe A. Moroz, Lublin.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Zaklików*, Tekst ujednolicony, 2013, Załącznik do Uchwały nr LXI/235/2013 Rady Gminy Zaklików z 20 września 2013 r., Zaklików.
- Szromek A. R., 2012, *Funkcja uzdrowiskowa i jej znaczenie w gospodarce gmin uzdrowiskowych*, [w:] *Uzdrowiska i ich funkcja... op. cit.*, s. 35-57.
- Ustawa z 4 marca 2011 r. o zmianie ustawy o lecznictwie uzdrowiskowym i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz gminach uzdrowiskowych oraz niektórych innych ustaw*, 2011, Dziennik Ustaw, nr 73, poz. 390.